Müteferrika Kış 2015/2, Sayı: 48

Erol ÜYEPAZARCI

Meraklı Tarihi Romanların Yazarı, Bütün Ömrünü Bir Ansiklopediye Adamış Dervişmeşrep ve Anlaşılmamış Bir Tarihçi: REŞAT EKREM KOÇU*

Reşat Ekrem Koçu (1905-1975), gazeteci ve eğitimci Ekrem Reşat Bey'in (1870-1933) oğludur. Ekrem Reşat Bey Maarif Nezareti Tercüme Kalemi'nde görevliyken önce *Tarik* gazetesinde sonra Ahmet Cevdet Bey'in *İkdam* gazetesinde çalışmaya başlamış ve bu gazetenin yazı işleri müdürü olmuştur.

Daha sonra ünlü Baba Tahir'in *Malûmât* gazetesine geçecektir. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine yine *İkdam*'a dönmüş, bu arada arkadaşı Osman Ferit Bey ile birlikte milli kütüphanemizin almanakları içinde en güzellerinden biri olan *Nevsâl-i Osmanî*'yi yayınlamış, bir ara Kavala'da sonra da Konya'da Sanayi Mektebi adıyla açılan sanat okulunda müdürlük yapmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı süresince bu görevini sürdürmüş, sonra İstanbul'a gelerek *Malûmât* gazetesinden arkadaş olduğu Yunus Nadi'nin *Cumhuriyet* gazetesinde yurt haberleri müdürü olarak ölünceye kadar çalışmıştır.[1]

* Yazarın hazırlamakta olduğu "Türkiye'de Popüler Romanın İlk Yüzyılı (1880-1980)" adlı kitaptan.

1 Ekrem Reşat Bey'in ayrıntılı yaşam hikayesi için bakınız: Münir Süleyman Çapanoğlu, "Ekrem Reşad Bey", *İstanbul Ansiklopedisi*, C. IX, İstanbul, 1968, s. 4984-4987.

Yazarımız ilk eğitimini Konya'da İntibâh Mektebi'nde yaptı, daha sonra orta eğitimini sürdürdüğü İstanbul Erkek Lisesi'nde okurken 1925 yılında onuncu sınıfta bir hocalarına yaptıkları uygunsuz bir şaka üzerine (meşhur iğne olayı) bütün sınıfla birlikte Bursa İdâdisi'ne sürüldüler. Orada Koçu'nun ifadesiyle "paralı yatılı" olarak okuyup liseyi bitirdi. Kendisiyle birlikte sürülen sınıf arkadaşları arasında ünlü öykü yazarımız Sait Faik Abasıyanık ve ileride dışişleri bakanlığı ve senato başkanlığı yapacak olan İhsan Sabri Çağlayangil de vardı. Lise tahsilinden sonra İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne girdi ve 1931 yılında mezun oldu.

Bu dönemde fakültenin Osmanlı Tarihi Kürsüsü'nün başında tarih ile edebiyat arasında kurduğu başarılı köprü ile tarihin geniş kitlelerce sevilmesinde çok emeği geçen bir yazar; tarihi konulara ilgi çekmek, tarihe merak ve sevgi uyandırmak amacıyla kaleme aldığı tarihi olayları, kişileri ve dönemleri yalın bir anlatımla yazarak okuyucu katında büyük beğeni kazanan Ahmet Refik (Altınay) bulunuyordu. Ahmet Refik büyük kitlelerce o kadar sevilmiştir ki 1718-1730 yılları için ilk kez kullandığı "Lale Devri" deyimi bugün Osmanlı Tarihi yazımında vazgeçilmez bir sözcük olarak hep kullanılır. Koçu, eserlerinin nitelikleri gözönüne alınırsa muhakkak ki hocasından çok yararlanmıştır ve onun yolunu geliştirerek sürdürmüştür.

Reşat Ekrem Koçu, çalışkan ve sevilen bir öğrenci idi. Diploma tezi olan *Osmanlı Muahadeleri ve Kapitülasyonlar ve Lozan Muahedesi* çok başarılı bir akademik çalışmadır ve eseri bu konuda basılmış tek yapıt olan II. Abdülhamid döneminin Hariciye Müsteşarı ve II. Meşrutiyet sonrası Kâmil Paşa hükümetinin Hariciye Nâzırı Gabriel Noradungyan Efendi'nin ünlü kitabıyla aynı konudadır, ancak ondan daha kullanışlı ve sonraki yıllar bakımından da tamamlayıcıdır.[2]

Yazarımız mezun olunca Ahmet Refik Bey'in kürsüsüne asistan olarak atanmış ve bu görevini İstanbul Üniversitesi'nde büyük bir kıyıma neden olan 1933 reformuna kadar sürdürmüştür. Zavallı Ahmet Refik, Mimar Sinan'ın ailesi ile ilgilendirilen II. Selim'in bir fermanını yayınladığı için dönemin egemenlerinin yıldırımlarını üzerine çekmiş ve yeni örgütlenen İstanbul Üniversitesi kadrosuna alınmamıştır. Bu durumda sevdiği asistanına da üniversiteden yol gözükmüş ve Kuleli Askeri Lisesi tarih hocalığına atanarak üniversite ile ilişkisi kesilmiştir. Reşat Ekrem Koçu, Kuleli Lisesi'nden sonra emekli olduğu 1961 yılına kadar Vefa ve Pertevniyal Liselerinde tarih öğretmenliği yapmıştır.

Koçu'nun üniversite ile ilişkisinin kesilmesi muhakkak ki üniversite için de

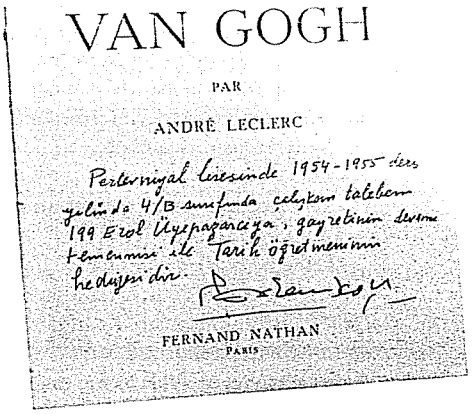
2 Gabriel Noradungian Efendi'nin eseri iki cilt olarak 1897'de Paris'te *Recueil d'Actes Internationaux de l'Empire ottoman* adıyla basılmıştır. 1903'te yapılmış bir baskısı daha bulunmaktadır.

büyük kayıptır. Türk tarihçiliğinin kutbu Halil İnalcık kendisiyle yapılan nehir söyleşide şehrengizlerden söz ederken bu hususa vurgu yapıp aynen şöyle der:

> *"Osmanlılarda şehrengiz diye bir edebiyat vardır. Bunun zamanımızdaki en büyük yazarı da Reşat Ekrem Koçu'dur. (Ne yazık ki) dervişmeşrep Reşat Ekrem Koçu üniversiteye alınmadı. (Onun yerine) C.B. alındı."*[3]

Koçu bu gelişmeden muhakkak ki çok etkilenmiştir, özel sohbetlerinde bu hususta hiç söz etmezdi ama hocası Ahmet Refik'in başına gelenleri anlatırken duygusallaşır ve gözleri dolardı. Gerçekten de Ahmet Refik üniversiteden atılınca kendisine, üniversite ile ilişkisi kesilen pek çok hocaya bir imkân olarak sağlanan lise hocalığı bile verilmemiş, çok az olan emekli yüzbaşı maaşıyla geçinmek zorunda kalmış ve dostu Ercüment Ekrem'in *"Onun eserlerini satarak çok para kazanan Bâb-ı âli'nin dimağ ve kültür kabzımalları, hastalıklı vücudunu o nankör kaldırımlarda sürüyen Ahmet Refik'ten yüz çevirmişlerdir"* diye anlattığı duruma düşmüştür.

Önce çok nadir eserlerle dolu kütüphanesini sonra aynı zamanda tanınmış bir ressam olan son Halife Abdülmecid Efendi'nin kendisine hediye ettiği "Lale Devri" isimli bir tabloyu yok bahasına bir Musevi aracıya satan Koçu'nun sevdiği hocası, üniversiteden atıldıktan dört yıl sonra zaruret içinde kimsesiz Haydarpaşa Hastahanesi'nde ölmüş ve âdet olduğu üzere ölünce gazetelere sütun, sütun övgü makaleleri yazılmıştır. Yazarımız rahmetli hocası için 1938 yılında *Ahmet Refik Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları* adlı bir anı kitabı yayınlayacaktır.[4]

VAN GOGH

PAR

ANDRÉ LECLERC

Pertevniyal Lisesinde 1954-1955 ders yılında 4/B sınıfında çalışkın talebem 199 Erol Uyepagarciya'ya, gayretinin devamı temennisile Tarih öğretmeninin hediyesidir.

FERNAND NATHAN
PARIS

Koçu başarılı, ağzının içine baktıran ve sevilen bir hoca idi. Bu satırların yazarı 1954-1956 arası Pertevniyal Lisesi'nde onun öğrencisi olmak ve sonra da uzun

3 Emine Çaykara, *Tarihçilerin Kutbu "Halil İnalcık" Kitabı*, İstanbul, 2005, 2.bsl., s. 99. İnalcık C.B. rümuzuyla gösterdiğimiz ismi açıkça ifade etmiştir. Biz yazmayı münasip görmedik.

4 Ahmet Refik, yıllar sonra çok değerli ve bibliyografya ağırlıklı bir çalışmaya da konu olmuştur: Muzaffer Gökman, *Tarihi Sevdiren Adam Ahmet Refik*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1978, xvi, 439 s. Rahmetli Gökman bu kitabında "Hayatı, Gazete ve Dergilerdeki Yazıları, Taşlama, Eleştirme, Sataşma ve Tartışmaları, Şiirleri, Hayatında ve Ardından Yazılanlar, Tarih ve Tarihle İlgili Kitapları, Okul Kitapları, Albüm, Şiir, Çeviri, Değişik Konulu Eserler"

yıllar sohbetiyle eskilerin deyimiyle "mütelezziz" olmak şansına erişmiştir ve bu bakımdan yukarıda öğretmenliği için söyledikleri kulaktan duyma değil yaşanmış bir vakıadır.[5]

Yazarımız bir taraftan hocalık yaparken bir taraftan da tarihle ilgili kitaplarını yayınlamaya başlar. Henüz 28 yaşında iken 1933'te dönemin tanınmış yayıncısı Ahmet Halit Kitabevi için "Çocuklara Tarih Kitapları Serisi" adı altında *Sümer Türkleri, Attila ve Hunlar, Cengiz ve Türk-Moğol İmparatorluğu, Alpaslan ve Bizanslılar, Kılıçaslan ve Haçlılar, Selçuklu İmparatorluğu, Timur ve Oğulları, Bizans Tarihi, Büyük Deniz Keşifleri* adlı kitapları yazar. Hocası Ahmet Refik'i anımsatan üslubuyla yazılan kitaplar büyük beğeni toplar ve Koçu'nun yazar olarak ilk şöhretini kazanmasına neden olur. Kitaplar isimlerinden de anlaşılacağı gibi o günlerde gündemde olan Türk Tarih Tezi'nin paralelinde yapıtlardır. Aynı yıl Koçu ilk tarihi romanını kaleme alır. Deli İbrahim döneminde geçen *Kızlarağası'nın Piçi*'ni Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun romanlarını yayınlayan Türkiye Yayınevi basar. O günlerin alışılmış tarihi roman formatının dışında olan eser ilgiyle karşılanır.

5 Rahmetli hocam Reşat Ekrem Koçu, bütün eğitim hayatımda İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki hocam Ord. Prof. Ratip Berker ile birlikte en çarpıcı, en sıra dışı iki hocamdan biriydi. Öğrencisine dersini olağanüstü ilgi çekecek şekilde anlatıp dersini sevdirmek dışında sıradışı davranışlarda da bulunurdu; ne demek istediğimi bir örnekle vurgulamak isterim:

> 1954 yılında Pertevniyal Lisesi birinci sınıfında bize tedrisat programına uygun olarak Roma Tarihi anlatıyordu. O günlerde ünlü rejisör Mervin Leroy, Polonyalı yazar Henryk Sienkiewitz'in *Quo Vadis* adlı eserini filme çekmişti. Başrollerini Robert Taylor, Deborah Kerr ve Peter Ustinov'un oynadığı film Neron'un döneminde Roma'da geçiyordu ve film okulumuza yakın Yeni Sinema'da oynamaya başlamıştı. Rahmetli hocam bunu görmüş ki bir gün sınıfta bana döndü –ben o günlerdeki deyimle sınıf mümessili idim–:
>
> – Mümessil, sınıf kaç kişi?
>
> – 48 kişi hocam.
>
> – Yeni Sinema'nın bir kişilik fiyatı ne kadar?
>
> – Bir lira hocam.
>
> Rahmetli Koçu cebinden bir elli lira çıkardı ve bana verdi.
>
> – Bu parayı al, bozdur; herkese birer lira ver; iki lirayı bana geri getir. Herkes Yeni Sinema'daki *Quo Vadis* filmine gitsin, Konumuzla ilgili. Parayı başka yerde yemek yok. Bir hafta sonraki derste herhangibirinizi kaldırır filmi sorarım ona göre. Filmde yalnız jönprömiye ile baş aktrise dikkat etmeyin; özellikle Neron rolünü oynayan aktör çok başarılı. Onu da dikkatle izleyin.
>
> Neron rolünü Peter Ustinov oynuyordu hakikaten çok başarılıydı ve rolüyle yardımcı aktör dalında Oscar ödülü almıştı.
>
> Bütün sınıf filme gittik. Yalnız hocamızın verdiği bir lira sinemanın "koltuk" denilen en pahalı yerinin fiyatıydı. Biz filmi 60 kuruşa üst balkondan seyrettik ve geri kalan parayla da gazoz alıp içtik.
>
> Hocamın maaşı kaç liraydı, maddi durumu nasıldı o zamanlar takdir edemiyordum ama sonraları o günlerde ilk macerasını noktaladığı *İstanbul Ansiklopedisi* dolayısıyla maddi sıkıntılı bir dönem geçirdiğini öğrendim. Bu dönemde cebinden önemli bir meblağ olan 50 lirayı öğrencileri dersiyle ilgili bir filmi görsün diye çıkarıp veren bir öğretmen herhalde sıradan bir hoca değildir.

1934 yılında Ahmet Halit Kitabevi daha önce sözünü ettiğimiz diploma tezini basarken Türkiye Yayınevi ikinci tarihi romanı *Hatice Sultan ve Ressam Melling-Tefrikalaşmış Hikayeler*'i yayınlar. Koçu bu ikinci romanında dönemin tarihi roman yazarlarının hiç değinmediği bir konuda kalem oynatır; III. Selim'in sanatkâr ruhlu kızkardeşi ile dönemin ünlü bahçe mimarı ve ressamı olan ve Fransa'dan İstanbul'a zengin bir Ermeni sarrafın davetiyle gelen ve bir süre sonra Hatice Sultan'ın Boğaz'daki sahilhanesini ve bahçesini düzenlemekle görevlendirilen Melling'in ilişkilerini tatlı bir üslup ve ilginç bir kurgu içinde anlatır. Roman döneminde moda olan atalara tapkı, hamaset ve gerileme dönemindeki Osmanlı'yı aşağılama formatının dışındaki ilginç yaklaşımıyla tarihi roman dalında yeni bir yol açar.

Koçu bu arada dönemin sevilen dergileri *Yedigün, Modern Türkiye* ve *Yeni Mecmua*'da da tarihi makaleler yazmaktadır. !936'de Mimar Sedat Çetintaş ile birlikte *Cumhuriyet* gazetesinin kitap olarak bastığı *Mimar Sinan* adlı eseri yayınlanır; bir yıl sonra da Genelkurmay Yayınları arasında çıkan *Hayrettin Barbaros* adlı biyografik eseri basılır. 1938 yılındaysa daha önce değindiğimiz hocası Ahmet Refik ile ilgili eserini ve babasının dostu Ahmet Rasim'i anlatan *Ahmet Rasim Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları* kitabını kaleme alır; iki kitabı da Semih Lütfi'nin Suhulet Kitabevi basar.

1938 yılında yazarımızın bir diğer yanını vurgulayan kitaplarını görürüz. Çığır Kitabevi'nden çıkan çocuklara dönük öyküleri *Çocuklar: Hatıralar ve Hikâyeler* yazarımızın çocuk edebiyatına ilk katkısıdır. Daha sonra ilk önce Türkiye Yayınevi sahibi Tahsin Demiray'ın çıkardığı *Yavrutürk* çocuk dergisinde tefrika edilen sonra da Ahmet Halit Kitabevi'nce basılan çocuk romanlarını Ahmet Bülent Koçu müstear adıyla yazacaktır. 1944 yılından itibaren okuyucu ile buluşan *Eskici Baba, Son Yeniçeri, Balabancık, Gizli Yol, Karakorsanın Peşinde 248 Çocuk, Murat Reis, Murat Reis'in Oğlu, Yusuf'un Borcu, İlk Kurşun, Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi, Sihirli Şamdan, İstanbul Cenginde Fatih Sultan Mehmet'in On Fedaisi, Bağdat Kervanı* isimli yapıtları çocuklarca çok sevilecek ve pekçok kez yeni baskıları yapılacaktır. Bu arada yine Türkiye Yayınevi'nin 1943 Ocak ayında çıkarmaya başladığı *Çocuk Haftası* dergisine de Orhan Tolon'un resimlediği *Deniz Kurtları* adlı bir çizgi roman senaryosu da kaleme aldı.

Koçu 1939 yılında iki ayrı ve ilginç çalışmaya imza attı ilk önce. III. Ahmet'in çocuklarının sünnet düğün alayını anlatan Seyid Vehbi'nin *Sûrnâme*'si ile III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğum şenliklerini anlatan Haşmet'in *Vilâdetnâme*'sini yayınladı; daha sonra da *Türkiye Seyahatnameleri Dizisi* başlığı altında Edmond de Amicis'den *1874'de İstanbul*, Jean Thevanot'dan *1655-56'da İstanbul ve Türkiye*, Lady Montague'den *1717-18'de Türkiye*, Theóphile Deyrolle'den

1869'da Trabzon'dan Erzurum'a ve E. J. Dauzats'dan *1588'de Anadolu'nun Bir Köşesi* adlı çevirileri yayınlandı. Bu çeviriler, kısaltılarak ve özet olarak yayınlanmıştı ama Türk okurları ilk kez bu yazarların eserlerini tanımak olanağını buluyorlardı. Daha sonraki uzun yıllar içinde bu eserlerden bazılarının özgün metinleri dilimize çevrilecektir; ancak ilk kez Türk okuruna tanıtılmaları Koçu sayesinde olmuştur. Bütün bu kitaplar Çığır Kitabevi'nden çıktı.

Yazarımız 1941 yılında *Yeni Sabah* gazetesinde *Hekimbaşı Abdullah Molla*'nın yaşamını tefrika etti. Bu arada İskender Fahrettin Sertelli'nin çıkardığı *Tarihten Sesler* ve Necip Fazıl Kısakürek'in ünlü dergisi *Büyükdoğu*'da tarihi sohbetleri yayınlanıyordu. 1944 yılında yeni romanı *Esircibaşı-Lale Devrinde Bir Aşk Romanı* Net Kitabevi'nce okuyuculara sunuldu. Bu kitapla ilgili ilginç bir gelişme, yazarımızın edebi ve tarihi çalışmalarını sürdürürken karşılaştığı zorlukların ve kadirbilmezliklerin bir örneğini oluşturur. Yayıncı eser için yazarımıza şu anlaşmayı imzalatmak ister:

> *"Esircibaşı nâmı ile yazmış olduğum romanın basım ve satım haklarını Net Kitabevi'ne sattım ve bedelini tamamen aldım. Kitabevi bu eserden dilediği zaman dilediği kadar basmakta serbest olacak bütün hukuku kendisine ait bulunacaktır. Kaç baskı olursa olsun yekûn 10000 sayılacaktır."*

Reşat Ekrem Koçu kendisine önerilen bu daktilo edilmiş metnin üstünü çizmiş ve itirazlarını yazmıştır. Üstünü kalemiyle çizdiği cümlelerin hemen yanına bugün bile geçerli olabilecek bir olguyu kitabının adına da atıf yaparak çok çarpıcı bir şekilde vurgular:

> *"Türkiye'de fikir erbâbı esir pazarında satılan esirler değildir. Kitabçı da Esircibaşı değildir. Senin için (125) liraya aldığın bir kitaptan onbinlik baskının kârı çok bile..."*[6]

6 Emin Nedret İçli, "Reşat Ekrem Koçu Feryat Ediyor:Yazar Esir Değildir", *Cumhuriyet Kitap*, 6 Ağustos 2015 tarihli, s. 23.

Yazarımızın diğer bir ilginç çalışması *Tarihte Güzel Kadınlar ve Taçlı Fahişeler* de aynı yıl basıldı. Koçu aynı sene önemli bir çalışmaya el attı ve çok beğenip sevdiği Evliya Çelebi'nin eserinden *Evliya Çelebi Seyahatnâmesinden Seçmeler* adlı uzun aralıklarla satışa sunulacak olan altı ciltlik bir seçki yayınlamaya başladı. Suhulet Basımevi'nin bastığı bu seçki Latin harfleriyle ilk kez ünlü Seyyahatname'yi geniş kitlelere tanıttı. Bu seçki 1949'da Güven Yayınevi'nce ikinci kez yayınlanacaktır.

1944 yılı Reşat Ekrem Koçu için yaşamının gayesi olarak belirlediği bir çabanın ilk ortaya çıktığı yıldır. Koçu doğup büyüdüğü ve çok sevdiği İstanbul'un bir ansiklopedisini hazırlayıp yayınlamak istiyordu. Bu konuda çok iddialıydı ve ansiklopediyi fasikül, fasikül çıkarıp 1953 yılındaki İstanbul'un fethinin 500. Yılında tamamlamayı amaçlıyordu.[7]

Ansiklopedinin kapsamını anlamak icin 1944 yılı Kasım ayında ilk çıkan fasikülün kapağındaki tanıtım yazısını aynen alıntılıyoruz:

> *"İstanbul'un: Cami, mesçit, tekke, türbe, kilise, ayazma, çeşme, sebil, saray, yalı, konak, köşk, han, hamam, tiyatro, kahvehane, meyhane... Bütün yapıları*
>
> *İstanbul'un: Devlet adamı, âlim, şair, sanatkâr, iş adamı, hekim, muallim, hoca, derviş, papaz, keşiş, meczup, hanende, sazende, çengi, köçek, ayyaş, derbeder, pehlivan, tulumbacı, kabadayı, kumarbaz hırsız, serseri, dilenci... Bütün şöhretleri*
>
> *İstanbul'un: Dağı, bayırı, suyu, havası, mesire yerleri, bahçeleri, bostanları ve ilah... Bütün tabiat güzellikleri ve coğrafyası*
>
> *İstanbul'un: Sokakları, mahalleleri, semtleri... Yangınları, salgınları, zelzeleleri, ihtilalleri, cinayetleri ve dillere destan olan aşk maceraları...*
>
> *İstanbul halkının devir devir âdet, an'ane, giyim ve kuşamı...*
>
> *İstanbul argosu...*
>
> *İstanbul'a ait resimler,şiirler, kitaplar, romanlar, seyahatnâmeler.....*
>
> *İstanbul'a gelmiş yabancı şöhretler..."*

Gerçekleştirilmesi hadsiz hesapsız bir bilgi birikimini, kadroyu, emeği ve en önemlisi hatırı sayılır bir parasal desteği gerektiren bu kapsamlı işe[8] Reşat Ekrem

7 Reşat Ekrem Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi* ile ilgili ayrıntılı bir araştırma yazısı için bakınız: Mehmet Ergün, "Bir Tutku Ürünü: İstanbul Ansiklopedisi", *Müteferrika*, Sayı: 38, İstanbul, 2010, s. 2-54. *İstanbul Ansiklopedisi*'nin serüvenini anlatırken bu değerli çalışmadan büyük ölçüde yararlandım.

8 Mehmet Ergün'ün yukarıda anılan makalesinde belirttiği gibi Koçu'nun ilk girişiminden 50 yıl sonra Türk Tarih Vakfı tarafından Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla gerçekleştirilen ve mükemmel bir yapıt olan 8 ciltlik *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'nin madde yazarları dışındaki idari kadrosu 51 kişiydi.

Koçu neredeyse tek başına soyunuyordu. Bunun bir çarpıcı kanıtı ansiklopedinin ilk iki cildinde 1553 maddeden 1422 maddesini Koçu'nun bizzat kendinin kaleme almasıdır.

Yazarımız deli bir tutkuyla başladığı bu işin ilk girişiminde kendisine Cemal Çaltı adlı bir kereste tüccarı parasal destek verecektir ama 16. fasikülden sonra bu zatın parasal desteğini çektiği anlaşılıyor ancak Koçu ile dostça ayrılmışlardır.[9] Yazarımız bu ayrılıktan sonra kendi çabalarıyla ansiklopediyi çıkarmaya devam eder. Büyük zorluklarla 1952 Ocak ayına kadar yayını sürdürür[10] ve 34. Fasikülde, dördüncü cildin ortalarında "Bahçekapı" maddesinde yayını durdurmak zorunda kalır.

Aslında ansiklopedi konuyla ilgilenenlerce çok olumlu karşılanmış; çok özgün ve o güne kadar benzeri olmayan bir çalışma olduğu hep vurgulanmıştır. Örneğin çok tanınmış bir İstanbul tarihi ve arkeolojisi uzmanı Prof. A. M. Schneider aynen şöyle yazmıştır:

> *"Eser geniş okuyucu kitlesine hitap eden bir yayın olduğu için bazı maddeler sohbet havasında yazılmışsa da içinde başka yerlerde bulunması zor hatta imkânsız bilgiler olduğundan ilim âlemi de bu eserden çok faydalanacaktır."*[11]

Bu 1944-1952 yılları arasındaki sekiz yıllık dönemde Reşat Ekrem Koçu *"yaşamımın tek manası, ömrümün mahsulü"* dediği ansiklopediyi yaşatabilmek için elinden geleni yapmıştır. Başta ayda bir fasikül yayınlanması öngörülmüşken yedi yıla yakın bir zamanda ancak 34 fasikül yayınlanmıştır eğer her ay bir fasikül yayınlanabilseydi 86 fasikül yayınlanması gerekirdi. Bu da zorlukların büyüklüğünü ama Koçu'nun son ana kadar pes etmeyip her çareye başvurup yayını sürdürme azmini gösterir. Ama çabaları olumlu sonuç vermez. İlginç bir örnek olarak şu olayı verebiliriz. 14 Mayıs 1950'de seçimi kazanan Demokrat Parti'nin kurduğu I. Adnan Menderes hükümetinde İçişleri Bakanı olan Rüknettin Nasuhioğlu ayağının tozuyla 4 Temmuz 1950'de bütün valiliklere bir emir gönderip

9 *İstanbul Ansiklopedisi*, C. VII, İstanbul, 1964, s. 3694'teki "Çaltı (Cemal)" maddesi bu hususu teyit eder.

10 Semavi Eyice ilk girişimin son bulma tarihi olarak 1951 yılı başını veriyor ama ansiklopedinin yazı heyetinden Kevork Pamukçiyan 1952 yılı olduğunu söylüyor (Kevork Pamukçiyan, *İstanbul Yazıları*, İstanbul, 2002, s. 208), Mehmet Ergün de sözü geçen incelemesinde son sayının 1952 Ocak'ın da çıktığını kanıtlıyor.

11 Semavi Eyice, "İstanbul Ansiklopedileri", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt:IV, İstanbul, 1994, s. 219.

ansiklopediye abone olmalarını bildirir ancak dört vilayet abone olur aralarında İzmir Valiliği'nin bulunduğu üç il ödeneğimiz yok diye cevap verir; geri kalan 55 valilik yanıt bile vermezler. Koçu yılmaz pekçok kuruluşa abone olmaları için başvurur; T .İş Bankası hariç hiçbir kurumdan olumlu yanıt almaz. Son çareyi okuyucularına başvurmakta bulur. 30. Fasikülün kapak arkasında "*Okuyucularımın Vicdanına Hitap Ediyorum*" diye bir yazı neşreder:

Bu yazısında yayındaki gecikmenin nedenlerini anlatır ve yazısını şöyle bağlar:

> *"Fakat bu gecikmenin en büyük mes'ulü sizsiniz aziz karilerim!*
>
> *Sonsuz takdirleriniz ve şahsıma gösterdiğiniz söz dostluğu kâfi değildir. Bana maddeten zahir olmanız lazımdır "Belediye almaz mı? Maarif yardım etmez mi?" bana akıl öğretmeye, yol göstermeye kalkmayın. Bir yılda, koca bir yılda bir defacık efendim, bir defacık, kesenizi İstanbul Ansiklopedini'ne açınız ve bir yıllık abone bedeli 1.560 kuruş gibi, üç mavnacının Balıkpazarı'nda bir akşamlık rakı parasını vererek abone olunuz!.....*
>
> *Bir mugalatacı ve safsatacı çıkıp ta sıkıntılı hayat, pahalılık, geçim derdi diye ortaya bayağı bir mazaret atmasın.*
>
> *Ben bu milletin hayat seviyesini iliklerine kadar bilirim. İki bin karimin içinde 1.560 kuruşu toplu olarak verip abone olamayacak tek sima yoktur... Demagojiye kulaklarım kapalıdır. Bilmiyorum bu satırlar içinizde kaç kişinin kalbini rikkate getirecektir? Kaç okuyucumun izzetinefsi bu şehir kütüğünü desteklemek için şahlanacaktır?*
>
> *Yoksa beyâbanda, bir çölde miyim?"*

Çaresiz yazarımız abone olmaları için okuyucularına yalvarırken abone olacakların yaşam öykülerini ansiklopediye yazacağını bile ilan eder ama sonuç tam bir fiyaskodur. Bu mektuptan sonra 12 kişi yeni abone olmuştur!

Prof. Orhan Okay'ın bir anısı da yazarımızın nasıl çırpındığını gösterir. Koçu öğretmeni olduğu Vefa Lisesi'nin ilan panosunda müdürün iznini alarak öğrencilerine ansiklopedinin eski sayılarını 130 kuruş yerine 50 kuruşa vereceğini ilan eder. Orhan Okay hemen bu fırsattan yararlandığını; Reşat Ekrem'in kendisine eliyle seçtiği 28 fasikülü verdiğini hüzünle anlatıyor.[12]

Bu arada Koçu'nun başı okuyucu ilgisizliği dışında başka sorunlarla da derttedir. Daha sonraları bir yazısında babası Ekrem Reşat Bey'in satın aldığı ve annesi Fatma Hanım ve ablası Halet Hanım ile birlikte yaşadığı Göztepe'deki

12 Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, İstanbul, 2001, s. 149-153.

köşkünün -yazarımız hiç evlenmemiştir- sebebini bilmediğimiz bir izale-i şuyu nedeniyle satılması sorununu çözmek için elindeki bütün maddi olanakları da harcadığını bu yüzden de *"ansiklopedinin neşrini meçhul bir istikbale bırakmak zorunda kaldığını"* anlatır. Anacığı köşkün satılmasını hiç istememiştir; köşk kurtulur ama kısa bir süre sonra annesi vefat eder.

Koçu bu zahmetli ansiklopedi serüvenini yaşarken yine de eser vermeye devam etmiştir. 1947 yılında çok ilginç bir araştırması *Eski İstanbul Meyhaneleri ve Meyhane Köçekleri* "İstanbul Ansiklopedisi Bürosu Notları: 1" başlığı ile yayınlanır. 1948'de *İstanbul Camileri* adlı bir yayına başlar ama eser birinci fasikülde kalır. Bu arada 1945 yılında *Tasvir* gazetesinde tarihi sohbetler yazmakta 1950'de çıkmaya başlayan popüler tarih dergileri *Tarih Dünyası, Tarih Hazinesi* ve *Resimli Tarih Mecmuası*'nda aranan bir yazar olarak en çok yazısı yayınlanan kişi olmaktadır. Dönemin çok okunan dergileri *Hafta, Aydabir, Akbaba* ve *İnci* mecmualarının da beğenilen bir yazarıdır. 1950'de *Tarih Dünyası* yazarımızın hazırladığı iki özel sayı çıkarır. İkisi de çok özgün yapıtlardır ve bugün bile benzeri olmayan ve yararlanılabilecek eserlerdir: *Osmanlı Tarihinde Yasaklar* ve *Aşık ve Şair Padişahlar.* 1952 yılında ise en ilginç yapıtlarından birini kaleme alır ve eser Varlık Yayınları'nca okuyuculara sunulur: *Tarihimizde Garip Vak'alar (6. bsl. 2015).* 1953 yılında ise Rafet Zaimler Yayınevi *Türk Tarihinin 50 Büyük Adamı* adlı eserini basar.

1951'de sonra çok ünlenecek romanı *Kösem Sultan*'ın ilk şeklini bir çizgi roman olarak *Akşam* gazetesinde yayınlatır. 1953 yılında *Cumhuriyet* gazetesinde fethin 500. yılı anısına *Türk İstanbul* adlı eseri ek olarak okuyuculara verilir ve sonra ciltlenip dağıtılır. Yine *Cumhuriyet* gazetesine 1955 yılında *Osman Gazi'den Atatürk'e* adlı yeni bir ek yazar.

Koçu 1953 yılında Ali Naci Karacan'ın yeni bir atılım yapan gazetesi *Milliyet*'e Refi Cevat Ulunay ve Peyami Safa ile birlikte köşe yazarı olarak girer. *"Günün Işığında Tarih"* başlığı altında makaleler yazmaktadır. Bu arada gazetesinde *Harun Reşit. İstanbul'un Meşhur Yosmaları* ve *Kösem Sultan* romanları tefrika edilir; ayrıca gazetesi yazarımızın kaleme aldığı *Türk Zaferleri* adlı bir tefrikayı okuyucularına ek olarak verir. Ancak Koçu bilmediğimiz nedenlerle gazeteden 1955'te ayrılır. Bu arada eski yayıncısı Ahmet Halit Kitabevi tarihi roman başlığı altında *Fatih Sultan Mehmet* isimli yapıtını yayınlar.

Yazarımız 1957 yılında İstanbul Fetih Derneği'nin çıkardığı *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*'nda, daha önce *Büyük Doğu* dergisinin 11. sayısında ilk kez kısaca değindiği o güne kadar hiçbir neşriyata konu olmamış *Bostancıbaşı Defterleri* hakkında ilk kapsamlı incelemeyi yayınlar; büyük ilgiye konu olan bu çalışması 1958 yılında ayrı basım olarak yayınlanır.1958 yılı aynı zaman da Reşat Ekrem

Koçu'nun yaşam amacı edindiği İstanbul Ansiklopedisi'ni ikinci kez yayınlama girişiminin başladığı sene olacaktır.

Koçu bu kez Mehmet Ali Akbay isimli bir tüccarla ortak olur; bu arada ablası Halet Hanım da ölmüştür; yazarımız kendi sermaye payı için babadan kalma köşkünü satıp bir apartman katına taşınır. Ansiklopedi yeniden A harfinden başlayarak neşredilir; ortaklık 1965 yılına kadar devam eder ve ansiklopedinin ilk yedi cildi yayınlanır. Akbay beklediği kârı bulamadığından ortaklıktan ayrılır ve kendisinde kalan 204.000 fasikülü yer darlığını bahane ederek kesekağıtçılara satar. Ansiklopedi'nin yazarlarından Kevork Pamukçiyan'ın söylediği gibi:

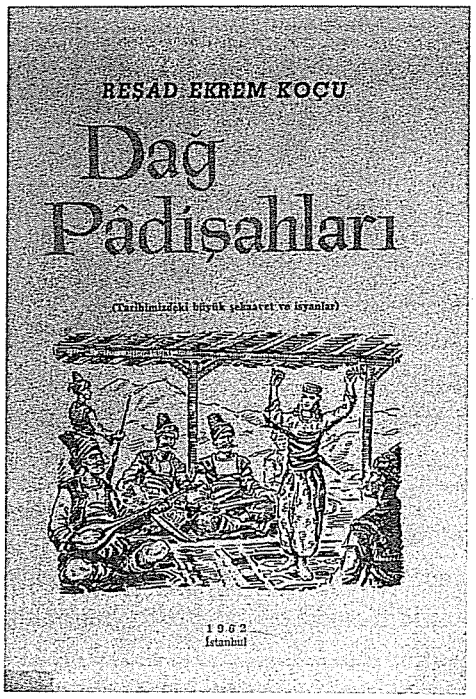
> *"Tabii o zamanlar on beşyıl sonra ansiklopedinin yarım milyona alıcı bulabileceğini kimse hayalinden dahi geçirmiyordu."*[13]

Ortağı ayrıldıktan sonra yazarımız kendi tabiriyle "*Donkişot asaleti ve fedakârlığı* " ile ansiklopedisini yayınlamaya çalışır ama 1973 senesine kadar ancak 3,5 cilt çıkarabilir; son yıllarda bir fasikülü altı ayda bir çıkarabilmektedir; bu arada oturduğu apartman katını da satıp kiraya çıkmıştır. Ansiklopedi 11. cildin ortalarında 173. fasikülde "Gökçepınar" maddesinde kalır. Bugün herkesin özgünlüğü ve hiçbir yerde bulunamayacak bilgileri dolayısıyla eşsiz bir eser olduğunda hemfikir olduğu bu muhteşem yapıt artık noktalanmıştır. Bu durumun Koçu'yu çok üzdüğü muhakkaktır. Bu satırların yazarına ölmeden kısa bir süre önce; ansiklopediyle ilgili bütün evrakını bir meydanda üzerine gaz döküp yakacağını söylerken bu duygularını açıkça belli etmiştir, Ansiklopedinin yazarlarından Semavi Eyice, rahmetli hocamızın bir arkadaşına derin bir üzüntü içinde "*Hâk-i siyeh içre kaybolacak danemiyim ben, demiş şair*" dediğini naklediyor.[14] Maalesef Koçu "*siyah toprak içinde kaybolan bir dane*" oldu.[15]

13 Kevork Pamukçiyan, *Adı geçen eser*, s. 212. Pamukçiyan'ın yarım milyon dediği para bugünün 500 lirasıdır; ancak günümüzde sahaf Emin Nedret İşli iyi durumdaki ansiklopedinin satış fiyatını 6.000 TL olarak belirtmektedir.

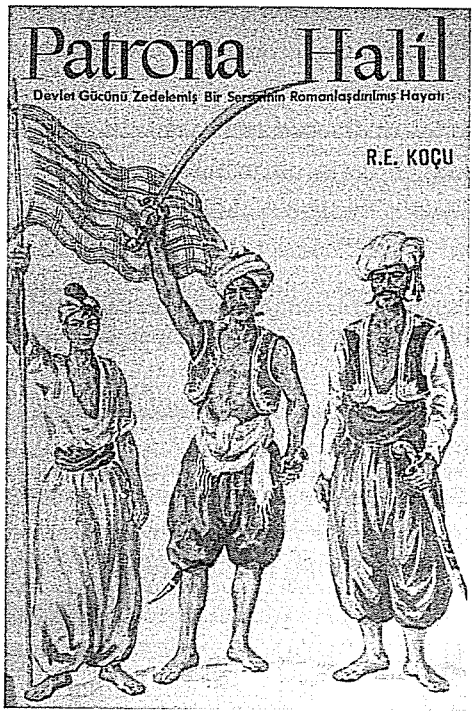
14 Semavi Eyiçe, "Koçu. Reşad Ekrem", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 1994, Cilt:V, s. 41-43.

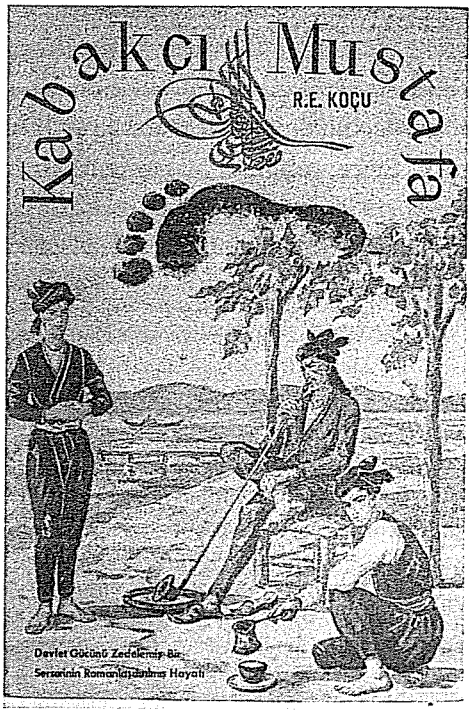
15 Koçu'nun *İstanbul Ansiklopedisi* kapsamında tuttuğu notlar., topladığı belgeler, yazabildiği maddeler ve özel olarak çizdirdiği desenler ölümünden sonra maalesef değerlendirilememiştir. Evlatlığı Mehmet Koçu'ya kalan evrâk-ı metrükesi pekçok spekülasyona sahip olmuş; zaman, zaman bulunduğu ve eserinin tamamlanma olanağının ortaya çıktığı söylenmiştir. Gerçek olan yüz kadar kutuda Z harfine kadar madde başlıklarının saptandığı her madde ile ilgili zarflarda bazı belgeler, notlar bulunduğu ve bazı maddelerin yazılı olduğudur. Bu kolileri görme ve bazılarına bakma olanağını yakalayan kadim dostumuz M. Sabri Koz ve sahaf Emin Nedret İşli, bu kalan belgelerle ansiklopedinin tamamlanmasının olanak dışı olduğunu belki yazılan maddeler ve madde listeleriyle ilave iki ya da üç cilt çıkabileceğini ifade etmişlerdir.

Reşat Ekrem Koçu bu meşakkatli uğraşı sırasında 1961 yılında çok sevdiği tarih hocalığından emekli olur ve yine üretmeye devam eder. 1962'de *Forsa Halil, Dağ Padişahları* ve *Erkek Kızlar* adlı eserleri yayınlanır. 1963'te *Haşmetli Yosmalar* okuyucularla buluşur. Bütün bu kitaplarını evlatlık edindiği Mehmet Koçu adına kurduğu Koçu Yayınları neşretmektedir. 1967'de *Patrona Halil: Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı,* bir sene sonra *Kabakçı Mustafa: Bir Serserinin Romanlaştırılmış Hayatı* yine Koçu Yayınları'nca basılır.

Bu roman ve novella formatlı eserleri yanında 1960 yılında Nebioğlu Yayınları *Osmanlı Padişahları* (7. bsl.

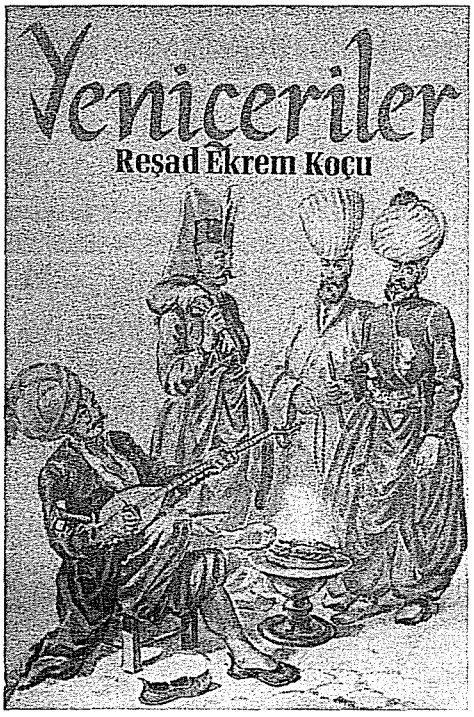

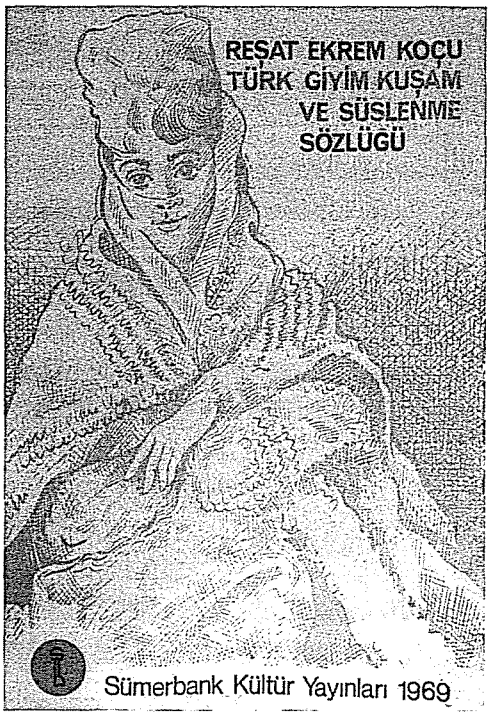

2004) ve *Tarihimizde Kahramanlar* adlı iki araştırmasını yayınladı. Aynı yıl çok önemli bir yapıtı *İçinde Geçen Vak'alar, Eski Saray Hayatı ve Teşkilatı ile Beraber Adım Adım; Köşe Köşe Topkapu Sarayı,* Koçu'nun bizzat sahibi olduğu İstanbul Ansiklopedisi Kütüphanesi tarafından okuyucuya sunuldu. Bu yapıt onlarcası basılan Topkapı Sarayı ile ilgili ve hepsi basit birer kılavuz olmaktan ileri gitmeyen diğer Topkapı Sarayı ile ilgili kitaplar yanında onlardan çok farklı renkli anlatımı ve ayrıntılı bilgileriyle zevkle okunan kapsamlı bir tanıtıcı eserdir. Yine 1960'ta daha önce *Milliyet*'te tefrika edilen *Aşçı Dede'nin Hatıraları*'nı İstanbul Ansiklopedisi Kütüphanesi yayını olarak yayınlandı. Bu eserleri 1964'te Ak Kitabevi'nce yayınlanan *Osmanlı Tarihinin Panoraması* ile çok özgün bir çalışma olan *Yeniçeriler* izledi.

Reşat Ekrem Koçu tanıyanların iyi bildiği gibi aynı zamanda yetenekli bir ressam ve şairdi. Eserlerinde hiç fotoğraf kullanmaz karakalem çizilmiş resimleri kullanmayı yeğlerdi. Daha sonra 1953'te karşılaştığı ve yıllarca bütün kitaplarında birlikte çalıştığı Sabiha Bozcalı'yı tanıyınca resmi bıraktı; şiirlerini ise 1965'te Koçu Yayınları'ndan çıkan *Acı Su* isimli kitapta topladı.

1967'de Sümerbank'ın isteği üzerine yine çok özgün ve benzeri hiç yazılmamış bir çalışmaya imzasını attı. *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü* konu-

sundaki tek yapıttır. Ölümünden bir yıl önce de İstanbul'un eski bir kurumu olan Darülaceze'nin tarihini kaleme aldı: *Darülaceze (1895-1974).*

Yazarımız ansiklopedisini tamamlayamamış, öğretmenlikten emekli olmuş bıkkın ve terkedilmiş bir hâlde yalnız *Tercüman* gazetesinde tarihi makaleler yazarken 1972'de çalıştığı gazetenin yayınevi olan Kervan Yayınları daha önce *Milliyet*'te tefrika edilmiş romanı *Kösem Sultan*"ı iki cilt olarak yayınladı.

Reşat Ekrem Koçu 1975 yılında mutsuz, unutulmuş ve ansiklopedisi öksüz kalmış olarak vefat etti. Ölümünden sonra kendisi gibi şövalye bir sahaf olan, kitap sevgisiyle çok iyi para kazandığı gümrük komisyonculuğunu bırakıp sahaflık yapan Alaettin Eser'in yine kendisi gibi sahaf İbrahim Manav ile birlikte kurduğu Ana Yayınevi yazarımızın iki önemli eseri olan *Yangın Var... İstanbul Tulumbacıları* ve *Haydut Aşkları*'nı 1981 yılında neşretti. Yine daha önce kitap olarak yayınlanmamış üç önemli yapıtı *Binbirdirek Batakhanesi – Cevahirli Hanım Sultan, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş* ve *Tarihte İstanbul Esnafı* da ilk kez 2002'de Koçu'nun bütün eserlerini yeniden gün ışığına çıkaran Doğan Kitap tarafından neşredildi.

Öldükten sonra eserlerinin özellikle *İstanbul Ansiklopedisi*'nin kıymeti zamanla anlaşıldı; kiloyla satılan fasiküllerden kurtarılabilen 11 ciltlik ansiklopedi sahafların en aranan ve en pahalı satılan kitabı oldu. Bütün eserleri yeniden basıldı ve okuyucunun beğenisiyle tekrar, tekrar yeni baskıları yapıldı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi doğumunun 100. yılında bir anma toplantısı yaparak Sadi Yaver Ataman'ın 1972 yılında kendisiyle yaptığı ve kaydettiği bir konuşmayı *İstanbul Konuşmaları* adı altında kitaplaştırdı ama Osmanlı'nın bir deyişi gibi *bade harabül Basra...*

Reşat Ekrem Koçu'nun basılmış tarihi romanları kronolojik olarak aşağıda verilmiştir:

1. *Kızlarağasının Piçi* (1933, 2.bsl. 2002),
2. *Hatice Sultan ve Ressam Melling* (1934, 2.bsl. 2003),
3. *Esircibaşı-Lale Devrinde Bir Aşk Romanı* (1944, 2.bsl. 2001),
4. *Fatih Sultan Mehmet* (1953, 4.bsl. 2004),
5. *Forsa Halil* (1962, 2.bsl. 2001),
6. *Dağ Padişahları* (1962, 2.bsl. 2001),
7. *Erkek Kızlar* (1962, 2.bsl. 2001),
8. *Haşmetli Yosmalar* (1963, 2.bsl. 2001),
9. *Patrona Halil* (1967, 3.bsl. 2003),
10. *Kabakçı Mustafa* (1968, 2.bsl. 2001),

11. *Kösem Sultan* (1972, 3.bsl. 2005),
12. *Haydut Aşkları* (1981),
13. *Binbir Direk Batakhanesi – Cevahirli Hanım Sultan* (2003),
14. *Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Oldu?* (2003).

Reşat Ekrem Koçu'nun çocuklar için kaleme aldığı tarihi romanları kronolojik olarak şöyledir:

1. *Fatih Sultan Mehmet* (1941),
2. *Eskici Baba* (1944, 3. bsl. 1953),
3. *Son Yeniçeri* (1944, 4. bsl. 1973),
4. *Balabancık* (1944, 5. bsl. 1977),
5. *Gizli Yol* (1944, 3.bsl. 1977),
6. *Karakorsanın Peşinde 248 Çocuk* (1944, 3.bsl. 1973),
7. *Murat Reis* (1947, 3. bsl. 1977),
8. *Murat Reis'in Oğlu* (1947, 4. bsl. 1977),
9. *Yusuf'un Borcu* (1947, 6. bsl. 1971),
10. *İlk Korsan* (1952, 3. bsl. 1965),
11. *Kanuni Sultan Süleyman'ın Beş Fedaisi* (1952, 4. bsl. 1963),
12. *Sihirli Şamdan* (1953),
13. *İstanbul Cenginde Fatih Sultan Mehmet'in On Fedaisi* (1953, 4. bsl. 1971),
14. *Bağdat Kervanı* (1973, 3. bsl. 1977).

Reşat Ekrem Koçu'nun tarihi romanlarını incelerken onun tarih yazıcılığının niteliği üzerinde durmak gerekir. Yazarımız çeşitli dergi ve gazetelerde tarihi konularda en çok yazısı yayınlanan bir muharrirdir. Bir araştırma kendisinin Ahmet Refik'ten sonra tarihle ilgili en çok yazısı basılan yazar olduğunu saptamaktadır.[16]

Hayatını anlatırken ayrıntılı olarak bilgiler verdiğimiz *İstanbul Ansiklopedisi* ise onun yazarlık niteliklerini çerçeveleyen yapısıyla ayrı bir öneme sahiptir. Bu atipik ansiklopediyi incelemek Koçu'nun yazarlık serüvenini anlamamızda bize yol gösterecek ve önemini anlamamıza yardım edecektir. Reşat Ekrem Koçu önemlidir, çünkü bu ansiklopedi de açıkça ortaya koyduğu gibi akademik tarihçilerin hiç önemsemedikleri toplumsal tarihle ilgilenmiştir ve ne yazık ki ardılı olmayan bu tarihçi sokaktaki insanı konu yapıp kitleyi tarihleştirmiş-

16 Ahmet Özcan, *Türkiye'de Popüler Tarihçilik 1908- 1960,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 394.

tir. Dahası Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Gayrimüslim cemaatlerin kültürü onun tarafından ilk kez hiçbir bilimsel kurumun yapmadığı kadar geniş bir biçimde derlenmiştir. Şer'iye sicillerinden, tahrir defterlerinden yararlanmamıştır ama hiçbir tarihçinin yararlanmayı düşünmediği Üsküdarlı Âşık Râzî veya Vâsıf Hiç gibi rindmeşrep halk adamlarının şiir defterleri ve hatıra notlarından yararlanarak büyük şehrin insanlarının deneyim ve birikimini bütün zenginliği ile bize iletmesini bilmiştir. Bunu yaparken de Evliya Çelebi'nin, vak'anüvislerin diline çalan musikili Türkçesi ve renkli üslubuyla zevkle okunmayı başarmıştır. Onun eserlerindeki Türkçe lezzeti şunu gösterir: Yazarımız Osmanlıca sözcükleri şimdi yalan yanlış kullanan insanların değil belli bir dil duygusu, zevki, inceliği ve zerafetiyle kullanan insanların döneminin yazarıdır. Koçu yaptığının farkındadır; ilk romanı *Kızlarağasının Piçi*'nin başına yazdığı önsözde eserini şöyle tanımlar:

> *"Bu romanı tarihi istismar niyetiyle yazmadım. Bunlar tarihten çıkarılmış küçük küçük sahneler ve portrelerdir. Modeller hakikidir ve şahıslar uydurma değildir. Hadiseler yazdığım şekilde cereyan etmiştir. Fakat bunlar bir fotoğrafla çekilmiş değil fırça, boya veya kalemle yapılmış resimlerdir. Öyle sanıyorum ki bu resimler cemiyet ilmi olan sosyolojinin de işine yarayabilecektir."*

Sanki bu sözleriyle "*romancı tarihe sadık olmak zorunda değil*" yanlış hükmünü "*romancı cahil olup istediğini uydurur*" hükmüne kadar götürenlere yanıt vermektedir.

Yazarımız, neredeyse tamamını kendi yazdığı ansiklopedisinde de tarihi romanlarında da tarihi "*anlatmasını*" bildiğini kanıtlar; bilgi birikimi ve titiz araştırmacılığı yanında elindeki malzemeyi okuyucusuna en iyi şekilde sunabilme kabiliyetine yani iyi bir öykücülük gücüne de sahip olduğunu gösterir.

Koçu'nun gerek ansiklopedisinde gerekse romanlarındaki yaklaşımı zamanında iyi değerlendirilememiştir. Bugün ansiklopedisinin özgünlüğü büyük ölçüde kabul edilmiş ancak ansiklopedisinin yazarı ve Koçu'nun dostu Semavi Eyice bile ansiklopedinin yarım kalmasının nedeni olarak "*tarihe geçecek kadar önemi olmayan kişilere uzun sayfalar ayırması*"nı göstermiştir;[17] kanımızca Koçu'nun ansiklopedisinin asıl değeri Eyice'nin "*tarihe geçecek kadar önemi olmayan*" dediği kişilere verdiği önemden gelir.

17 Semavi Eyice, "İstanbul Ansiklopedileri", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul, 1994, s. 219.

Koçu, 1930'lu yıllırdaki Annales Okulu hareketine kadar egemen olan siyaset, diplomasi ve savaşlar üzerine yoğunlaşan; büyük adamların (!) yaptıkları büyük işlerin (!) öyküsünü siyasi ve askeri olaylar ışığında anlatmayı tarih anlatımı olarak kabul eden klişeyi ülkemizde ilk kez naif bir şekilde de olsa değiştirmeye çalışan kişidir. Ansiklopedisi geleneksel ansiklopedi anlayışının çok dışındaki kapsamıyla o güne kadar klasik tarih anlayışıyla tarihi anlatanların kıymet hükümlerini hiçe sayarak kaleme alınmıştır. Ansiklopedinin önemi buradadır ama ne yazık ki bu saptamamız gereken şekilde bugüne kadar vurgulanmamıştır hatta Orhan Pamuk gibi Koçu'nun eserine hayranlığını ifade ederken yapıtı *"Tuhaflık Koleksiyonu"* olarak nitelendirenler de olmuştur.[18] O güne kadar hiç anlatılmayan, hiç önemsenmeyen olayları, kişileri anlatmanın tuhaflık olarak nitelenmesini anlamak zorsa da aynı yazarın Koçu'nun eserini *"sıradışı cinsel tutkularını, zevklerini ve takıntılarını dile getirmek"* için yazdığı telmihini yapması[19] ise eskilerin tabiriyle "haddini tecavüz" dür. Sanki zavallı Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*'nde yalnız oğlanlardan bahsetmiş de kadınları hiç konu edinmemiş örneğin çok renkli anlattığı II. Mahmud'un kızkardeşi Esma Sultan'dan hiç söz etmemiş, platonik bir sevginin simgesi olan Hatice Sultan, ressam Melling ilişkisini kitaplaştırmamış, bütün zamanların en ilginç Osmanlı kadın figürü Kösem Sultan'ı romanlaştırmamış, Hançerli Hanım'ı, Haşmetli Yosmaları yazmamış da yalnız oğlanları anlatmış gibi yorum yapmak bunu da yazarın cinsel eğilimlerine bağlamak anlaşılması zor bir yaklaşımdır. Koçu, *Meyhaneler ve Meyhane Köçeklerini* yazmadan üç yıl önce *Tarihte Güzel Kadınlar ve Taçlı Fahişeler*'i yazmamış mıdır? Tarihi bir gerçek olgu olan civelekleri, köçekleri ilk kez anlatmasını, buna cesaret etmesini yukarıda vurgulamaya çalıştığımız yeni bir tarih anlayışının sonucu değil de cinsel eğilimlerini tatminle açıklamak orijinal bir yorum yapmak gayreti değilse neyle açıklanabilir? Denize düşen bir çocuğu kurtarmak için canını tehlikeye atarak vapurdan denize atlayan ve o günlerde gazetelere manşet olan yakışıklı nefer "Bahriyeli Cafer"i anlatması da mı cinsel dürtülerin sonucudur? Yine de şöhreti afâkı tutmuş romancımız Orhan Pamuk'un Evliya Çelebi Seyahatnamesini okuyup Koçu'ya yaptığı gibi freudiyen yorumlar yapmamasına şükredelim. Örneğin sevimli Çelebimiz Kasımpaşa'da çıkarılan istridyelerden söz ederken şöyle yazar:

> *"İstridye gayet kuvvetli bir gıdadır. Küçük çük (!) biradere hayli kuvvet verip karısıyla güreş eden kimseye güç katar. İçki içmeden bir adem beş,*

18 Orhan Pamuk, *İstanbul, Hatıralar ve Şehir,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul , 2003, s.144

19 Orhan Pamuk, *Adı geçen eser,* s. 151.

on gün bu istridyeden yese her gece karısı veya başka bir kadınla beş, on kere cima yapabilir (sevişebilir)."

Orhan Pamuk, Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sindeki buna benzer çok sayıdaki anlatılanları okusaydı herhalde sevimli Çelebimiz için *"aklı seksten başka bir şey düşünmeyen cinsel sapık(!)"*la karşı karşıya olduğumuzu yazardı.

Koçu'nun eserlerini; bilinçli bir şekilde yaptığına inandığımız geleneksel tarih anlatımının dışındaki bir anlatımla ifade etmesini gözönüne alarak değerlendirirsek onun kendinden önceki ve sonraki tarihi roman yazarlarından farklılığını gayet açık anlarız. Koçu ne atalara tapkı, ne Osmanlıyı küçültüp gülünçleştirerek genç Cumhuriyeti ululama, ne hamaset için tarihi roman yazmıştır. İsterse Fatih Sultan Mehmet yahut Kösem Sultan gibi tarihi figürleri kahraman olarak alsın isterse *Esircibaşı* romanındaki Muhsin Çelebi'yi veya polisiye bir kurgu içinde gelişen bir cinayet şebekesini söz konusu ettiği romanınının kahramanı Forsa Halil'i anlatsın engin tarih bilgisiyle hiç anakronik olmadan dönemi, çevreyi iyi bir öykücü olarak lezzetle anlatmasını bilmiştir. Olayların, yazarın çizdiği resim içinde gelişmesini izlerken mesela Lale Devri'ni veya III. Murad'ın İstanbul'unu hiçbir resmi tarih kitabının veremeyeceği ayrıntılarla tanırsınız.

Koçu, *Dağ Padişahları, Erkek Kızlar, Haşmetli Yosmalar, Haydut Aşkları, İstanbul'da Aşk Yolunda Neler Olmuş* gibi eserlerinde ayrı novellalar halinde birden fazla kahramanı anlatır; ancak kahramanlarının müşterek nitelikleri eserlerine bir bütünlük sağlar.

Sonuç olarak Reşat Ekrem Koçu hâlâ tam anlamıyla değerlendirildiğine inanamadığımız kendine özgü olan tarih yazımı ve tarih romancılığı ile çok özgün bir yazardır. Sağlam bir Osmanlı dönemi Türk tarihi formasyonuna sahip olması yanında, tarihin bilinenler yanında bilinmeyenlerini de iyice kavramıştır ve bütün bunları edebi bir tatla vermesini bilen, eski okurları yanında yeni kuşaklardan da belli bir okur kitlesi olduğu için, eserleri günümüzde de birbiri ardınca yayımlanan bir edebiyat adamıdır. Döneminin popüler tarih romanı yazanlarından gerek tarihe sadık kalmak açısından gerek üslup, kurgu ve dil lezzeti bakımından kıyas kabul etmez şekilde üstündür. Koçu tarihi kuru bir anlatımdan çıkararak zevkle okunan bir konuma getirmesini bilen ama tarihi gerçekleri de titiz bir şekilde göz önünde tutan; bütün bunları yaparken Türkçeye egemen olduğunu kanıtlayan bir üslup akıcılığı içinde eserlerini veren bir edip-tarihçidir.